

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ

между

Аристотел (из „Метафизика“: за началата; книги III и V)

и

Лайбниц (из “За коренния произход на нещата” и „Монадология“: принципи, основания, истини; §11-§38)

Разлики:

Основното разминаване се корени в различните дефиниции, които Аристотел и Лайбниц дават на понятието субстанция. За Лайбниц “Субстанцията на нещата е енергията”¹, а Монадата е “енергийната единност, непротяжна и неделима”², тя е още безплътна точка, но не геометрична, а разумна, способна на възприятия, стремежи и притежаваща ум. Докато при Лайбниц субстанцията е категорично отъждествена с енергия, то при Аристотел достигането до разбиране на това що е субстанция е доста по-опосредствано, така да се каже. При Лайбниц е формулирано стегнато³ ‘§17: В простата субстанция [, а не в сложно съставното] могат да се открият само възприятията и техните промени’. Такава проста субстанция при Аристотел собствено няма. Там тя е битието като битие, битието в себе си, която можем да разграничим на първична и вторична. Първичната субстанция представлява единството на форма и материя. Но обособените субстанции форма и материя не са познаваеми, чистите им състояния са недосегаеми, защото чистата материя не намира самостоятелно проявление, а чистата форма Бог също е непонятна, защото е мисъл за мисълта, мислеща мисъл, чиста действителност, която не можем да си представим.

Субстанцията на Аристотел е винаги единство на форма и материя, което задава неминуемо материалния ѝ характер. В този смисъл субстанцията на Аристотел, подобно тази на Лайбниц, е неделима, но разликата е в същността на промяната и

---

¹ Жан Херш (1981) *Философското удивление*, изд. Нов Български Университет, София 2014, стр.162

² пак там, стр. 164

³ Формулирано е стегнато в “Монологията”, но Брандън Лук в статията си за Станфордската Енциклопедия на Философията предлага: Leibniz is not as clear as one would like him to be, for at this point in his career it is possible to read him as seeing that something is a substance so long as it *has* a soul or a substantial form, whereas later in his career it seems more clearly to be the case that the only substances *are* souls or soul-like entities, the monads. In other words, Leibniz can be interpreted as advocating, at least in this period, a kind of Aristotelian hylomorphism, in which substances are composites of matter and form. This has been the subject of debate in the field, but this entry cannot adjudicate the matter. (For more on this dispute, see Look 2010.)

(Look, Brandon C., "Gottfried Wilhelm Leibniz": Unity, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/leibniz/>>.)

материалното измерение на Аристотеловата субстанция, което не е част от Монадата или субстанцията на Лайбниц. В монадата промяната е вътрешно събитие на акумулиране на големи и малки впечатления. ‘§14: Преходното състояние, което обгръща и представя множествеността в единност или в простата субстанция, не е нищо друго освен това, което се нарича Възприятие...’⁴ В Аристотеловата субстанция промяната е непрестанно осъществяване чрез стремежа, по-точно чрез желанието, на формата към по-висока степен на обособяване на материята и преминаването ѝ от по-ниска степен на организация в по-висока. Лайбниц също свързва промяната със стремежа:

‘§15: Действието на вътрешния принцип въз основа на който става промяната или преходът от едно възприятие към друго, може да бъде наречено Стремеж: наистина желанието не може винаги напълно да достигне до цялото възприятие, към което тегли, но винаги придобива нещо и постига нови възприятия.’

Но при Аристотел става дума за нова ре-организация, а при Лайбниц за нови възприятия. Това подрежда субстанциите в йерархичен ред, който макар и непрекъснат е отчетлив в разделянето на растения, животни, хора. Не такава е разделението между субстанциите на Лайбниц. Там ключов елемент е паметта, която разделя простата монада от душата. Те натрупват впечатления от конкретната си гледна точка, но единствено Монадата на Монадите – Бог, може да има цялостен поглед върху битието. Докато вродените идеи представляват своеобразна изходна точка за натрупването на впечатления, и респективно познания, то при Аристотел не съществуват вродени идеи, а изходната точка на желанието за актуализиране на възможното в действително е генезиса от налична пасивна материя чрез формирането, ограничаването ѝ до самостоятелна, по-независима степен на съзнателното ѝ владение от разумната душа, която поддържа единството на живото тяло, действа отвътре. А “Лайбниц не тръгва от инертна материя, за да се пита после как движението може да се намеси.”⁵

Можем да обобщим, че постоянната промяна, описана от Аристотел, се извършва в следното уравнение: възможност ^{желание}> действителност = удоволствие, където ‘Целият вселен е окачен на чистата действителност чрез желанието.’⁶ Бихме могли да дадем на това желание още имената Ерос, любов, онтологичен стремеж. Друга събитийна редица би могла да бъде: генезис – кинезис – ентелехия/

⁴ ЛАЙБНИЦ, Г. (1714), „Монадология“, София, изд. Изток-Запад, 2015, стр. 42

⁵ Жан Херш (1981) *Философското удивление*, изд. Нов Български Университет, София, 2014, 163

⁶ пак там, стр. 67

пораждане – движение - развитие. Креационизъм ex nihilo, обаче, няма място във философията на Аристотел. Но движението също трябва да води своето начало от нещо. Тогава Аристотел прибегва до вечния първодвигател, който отключва всички останали движения, без самият той да се движи, защото не е произведен от нищо друго, а е отвъд всички движения. Това е трансцендентния момент във философията на Аристотел, но е прибързано да се определи самата тя като трансцендентна, защото първодвигателят е вечно биване, завръщане, кръг на ограничено съвършенство, без начало и без край през пространството и времето, но без самото то да е време. Различно от това е схващането на Лайбниц, при което основата на основите и движещ **принцип** е трансцендентния Бог, който твори от нищото. *“Това Единно , владеещо универсума, не само управлява света, а го устроява или създава, бидейки по-високо от света и, тъй да се каже, извън света, така че самото то бива крайното основание на нещата [при Аристотел – финалната причина]”⁷*

Прилики:

1. *‘§13: Това детайлизиране трябва да обхваща множествеността в единност или в простото.* [Това е смисълът на видовете и родовете, като вторични субстанции при Аристотел.] *Защото, след като всяка естествена промяна става на степену, то нещо се променя и нещо остава.”* Степенуването на промените е йерархичен принцип използван от Аристотел.
2. Думата *стремеж* при Лайбниц в известен смисъл се припокрива с думата *желание* при Аристотел, а именно – посокозадаващ фактор за последващата форма на съществуване/ степен на разбиране.
3. *‘§22: ...всяко настоящо състояние на една проста субстанция естествено е следствие от предишното ѝ състояние, то в нея настоящето в огромна степен е натежало с бъдеще.’* Нещо подобно откриваме в идеята на Аристотел за относителността на материята и формата. Например, когато към настоящето схващаме мраморния блок за материя на бъдеща статуя, той е бил форма в миналото изтръгната от мраморната кариера. От друга страна, формата на статуята конник *‘завладява материята, изтласква неопределеността’*⁸ на мраморния блок, но тази статуя също би могла да послужи в бъдеще за материя на мраморно брашно, то пък за направа на мазилки и т.н.

⁷ ЛАЙБНИЦ, Г. (1697), „За Коренния Произход на Нещата“, София, изд. Изток-Запад, 2015, стр. 69

⁸ Жан Херш (1981) *Философското удивление*, изд. Нов Български Университет, София 2014, стр. 60

4. '§25 ...това което протича в душата, представя онова, което става в органите.' При Аристотел това се подразбира когато се казва, че душата е форма на тялото и те са неразривно свързани.
5. '**Принципа на достатъчното основание**' при Лайбниц ми напомня на четирите причини при Аристотел: 1) материална, 2) формална, 3) действителна, и 4) финална, които неминуемо обуславят реалността, съществуването на дадено нещо.
6. За Лайбниц съществуват „**истини на разсъдението**” и „**истини на факта**”. Първите са необходими, противоположното на което е невъзможно, а за истините на факта противоположното им е възможно, защото са случайни. За Аристотел съществуват тези истини, доколкото той признава силата на аксиомите, но за него числата и изобщо математическите истини не могат да бъдат субстанции, и следователно не конституират битието.
7. „**Първичните принципи**” могат да почиват само на *истини на разсъдението*, а *принципа за достатъчно основание* почива на *истините на факта/случайните истини*. Но все пак след безконечното проследяване на случайните причини трябва да се намери една последна, *финална причина/последно основание* – Бог. При Лайбниц нещата се коренят от Бога, Той е техен създател, първа и последна причина. За Аристотел е само последна причина, края, но не и началото. (Както видяхме няма начало и край за първодвигателя и следователно достигането на края в Бога е също толкова невъзможно за човека): *'не Бог обича съществата и ги привлича към себе си. [те]теглят към чиста действителност чрез желанието. [...] Чистата действителност е висшето благо, чистото умопостигаемо, Бог. Той е най-високата активност, която е цел за самата себе си. Не може да се стреми към нищо по-високо.'*⁹ Той е 'таванът', последната причина, но като чиста форма/ обособена субстанция е недостъпен. Непостижимостта на тоталната, чистата форма е подкрепено от Лайбниц в края на "За Коренния Произход на нещата":

"...макар много от субстанциите да са достигнали до голямо съвършенство, все пак заради непрекъснатата делимост до безкрай винаги в бездната на нещата остават унесени в сън части, които трябва да се пробудят и подтикнат към усъвършенстване; с една дума

---

⁹ Пак там стр. 67

да се издигнат към по-висока степен на развитост. Затова никога не се стига до края на прогреса.“¹⁰

Заклучение:

От приведените положения, съществени за философиите на тези двама основополагащи философа – Лайбниц и Аристотел, стигам до извода, че те са фундаментално различни в онтологичен план, но сходни в понятийния си инструментариум, доколкото успях да намеря някои аналози описани в “прилики”. Поради това мое заключение, си позволявам да не се съглася с Брандън Лук в енциклопедия Станфорд, когато той ни навежда на мисълта, че Лайбницовата философия е в метафизически план по-близка до Аристотеловата, но в епистемологичен – до Платон. Намирам, че нещата стоят по точно обратния начин когато сам Лайбниц заявява, че: I consider the notion of substance to be one of the keys to the true philosophy. (G III 245/AG 286).

“For Leibniz, the fundamental questions of metaphysics were reducible to questions of ontology: What is there? What are the most basic components of reality? What grounds what? In a certain sense, his answer remained constant throughout his life: everything is composed of or reducible to simple substances; everything is grounded in simple substances.”¹¹

А в “За Коренния Произход на Нещата” се казва:

“И наистина ние забелязваме, че в света всичко става не само по геометричните закони, а по метафизичните закони на вечните истини т.е. не само според материалните необходимости, а и според формалните основания.”¹²

Действително Аристотел използва формалните причини, но думата “форма”-ейдос, която той заимства от Платон, при когото тя значи “идея”, при Лайбниц е използвана в Платонически смисъл, защото: “при Платон Идеята е вечна, неизменна, трансцендентна, съществува някак в себе си, докато Аристотеловият ейдос притежава функционално, динамично значение в процеса на актуализация.”¹³ След

¹⁰ ЛАЙБНИЦ, Г. (1697), „За Коренния Произход на Нещата“, София, изд. Изток-Запад, 2015, стр. 81

¹¹ Look, Brandon C., "Gottfried Wilhelm Leibniz": Metaphysics, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/leibniz/>>.

¹² ЛАЙБНИЦ, Г. (1697), „За Коренния Произход на Нещата“, София, изд. Изток-Запад, 2015, стр. 75

¹³ Жан Херш (1981) *Философското удивление*, изд. Нов Български Университет, София, 2014, стр. 57

като отново в заключението се опитам да покажа метафизичното разминаване между Аристотел и Лайбниц, остана да повтoря етимологичното сходство, изразяващо се във фигурирането на стремежа и желанието при двамата философа като основен познавателен елемент.